

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

2018

Mgr. Petra Štrojsová

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**STUDIUM V OBLASTI PEDAGOGICKÝCH VĚD PRO UČITELE
ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ, PRAKTICKÉHO VYUČOVÁNÍ
A ODBORNÉHO VÝCVIKU**

2014/2018

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

Petra Štrojsová

Environmentální výchova ve volnočasové pedagogice

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená závěrečná práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Petra Štrojsová

Anotace: Závěrečná práce Environmentální výchova ve volnočasové pedagogice zdůrazňuje význam environmentální výchovy v dnešní době, zaměřuje se na tvorbu a realizaci ekologického výukového programu pro děti ve věku od 7 do 12 let. V teoretické části jsou obsaženy a vysvětleny základní pojmy volnočasové pedagogiky a environmentální výchovy, taktéž jsou zde shrnuty základní teoretické poznatky v těchto oblastech. Jsou zde popsány základní principy, které je potřeba dodržovat při tvorbě ekologického výukového programu. Praktická část je věnována samotné tvorbě, realizaci a zhodnocení vlastního ekologického výukového programu. Praktická část obsahuje metodiku ekologického výukového programu s názvem Život stromu. Program byl realizován v lesoparku Štěpánka v Mladé Boleslavi, pod garancí školského zařízení EKOCENTRUM ZAHRADA, DDM Na Výstavišti, MB.

Klíčová slova: environmentální výchova, volnočasová pedagogika, ekologický výukový program

OBSAH

ÚVOD.....	5

TEORETICKÁ ČÁST

1. Environmentální výchova.....	7
1.1. Subjekty, cíle a formy environmentální výchovy.....	9
1.1.1. Ekologické výukové programy.....	10
1.2.Environmentální výchova a volný čas.....	11
2. Pedagogika volného času.....	12
2.1.Funkce volnočasové pedagogiky.....	12
2.2.Cíle volnočasové pedagogiky.....	13
2.3.Působíště volného času.....	13
2.4.Střediska volného času.....	14
2.4.1. DDM Na Výstavišti Mladá Boleslav.....	15
2.5.Metody a zásady volnočasové pedagogiky.....	17
3. Cíl práce.....	18

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Ekocentrum ZAHRADA.....	19
5. Tvorba výukového programu.....	20
5.1.Realizace ekologického výukového programu.....	20
5.2.Metodika ekologického výukového programu.....	20
5.2.1. Anotace programu.....	21
5.2.2. Cíle ekologického výukového programu.....	21
5.2.3. Metody ekologického výukového programu.....	21
5.2.4. Popis jednotlivých aktivit a kroků programu.....	21
5.3.Výstupy z programu.....	27

ZÁVĚR.....	29

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	30

SEZNAM OBRÁZKŮ.....	31

ÚVOD

Téma **Environmentální výchova ve volnočasové pedagogice** jsem si zvolila nejen proto, že se v dané sféře momentálně realizuji, ale i proto, že se bezprostředně týká nás všech. Práce v této oblasti mě naplno pohltila a jsem si jistá, že vím proč. Protože má smysl. Cítím jak moc důležitou roli pro dnešní děti a vlastně i širokou veřejnost sehrává. Nutí nás odhodit masku ignorance, zamýšlet se, zlepšovat se, zajímat se a spolupodílet se na vytváření lepšího životního prostředí pro nás všechny, lepšího světa.

Environmentální vzdělání staví své základy na tom, že příroda pro nás má určitou hodnotu, máme k ní pozitivní vztah. Příroda o nás pečuje, my bychom měli na oplátku pečovat o ni tím, že jí porozumíme a budeme se snažit zlepšovat její současný stav. Příroda je však stále chápána jako něco automatického, něco, co tu vždycky bude. Environmentální výchova se v posledních dvou desetiletích začala dostávat do popředí právě díky špatné situaci životního prostředí, díky nečinnosti a ignoranci jejího stavu veřejností. Do dnešního dne byl odveden velký kus práce, lidé se postupně začínají zajímat, i veřejné sociální sítě se této tématice často věnují. Školy spolupracují s ekocentry, navštěvují ekofarmy, pořádají akce na podporu životního prostředí, stejně tak mnohé rodiny s dětmi a mladí lidé se aktivně zapojují. To vše se děje díky osvětě a činnosti mnoha organizací zaměřených na environmentální tematiku. Avšak stav životního prostředí v globálním měřítku stále upadá. Pralesy jsou dál každým dnem káceny, odpady jsou vyhazovány do moří, recyklační technologie na to obrovské množství vyprodukovaného odpadu každý den nestačí, továrny v mnoha zemích nesplňují nebo ani dokonce nemají žádné emisní normy, krajina je uzpůsobována ke konzumnímu využívání. Stále říkáme přírodě: *Dávej, dávej*. A my spotřebováváme a hromadíme a vyhazujeme. Není proto důvod polevovat, naopak je potřeba pokračovat v úsilí a snažení, přivést lidi k zamyšlení a k přehodnocení svých životních hodnot. Nejsnáze lze v tomto směru ovlivnit malé děti, které jsou nejtvrdější. Je potřeba vytvořit jim takové životní postoje, ve kterých stav přírody kolem bude hrát významnou, ne-li hlavní roli.

Dalším významným tématem, kterým se v této práci zabývám, je kapitola **VOLNOČASOVÉ PEDAGOGIKY**. Volným časem je myšlen časový prostor, kdy nemáme žádné pracovní, studijní, rodinné ani jiné povinnosti a jsou uspokojeny naše

biologické potřeby. Blíže se budu věnovat tomu, proč je volnočasová pedagogika důležitá, k jakým cílům směřuje a jaké funkce zastává. Zejména u dětí je zásadní, aby se naučily kvalitnímu trávení volného času, protože své návyky v tomto směru si ponesou do dospělosti. Propojení volnočasové pedagogiky s environmentální výchovou je dle mého názoru cesta vedoucí k systematickému a postupnému zlepšování naší společnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

„Environmentální vzdělávání umožňuje lidem předvídat, rozeznávat a řešit problémy, které ohrožují život na naší planetě.“ (UNESCO)

Česká informační agentura životního prostředí (Cenia) a Ministerstvo životního prostředí ČR (dále MŽP ČR) pracují s názvem Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta, ve zkratce EVVO. Cenia definuje pojem takto: *„Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta vede k myšlení a jednání, které je v souladu s životním prostředím tak, aby se udržela jeho kvalita i pro budoucí generace.“ (Cenia, 2012).*

Cenia na svých oficiálních internetových stránkách ještě dále upřesňuje: *„Environmentální vzdělávání je nezbytným preventivním nástrojem v procesu celoživotního učení. Jeho přínosy jsou především v získání znalostí v oblasti životního prostředí včetně nejnovějších poznatků výzkumu a vědy, nových legislativních norem, metod práce s veřejností a s konkrétními cílovými skupinami, aplikace znalostí a využívání zkušeností v odborné, profesní i soukromé sféře. Hlavním úkolem environmentální výchovy je systematické působení na mladou generaci (včetně dětí předškolního věku) za účelem přijetí hodnot a jednání nezbytného pro ochranu a péči o životní prostředí.“ (Cenia, 2012).*

Dle MŽP ČR environmentální výchova pomáhá rozvíjet tyto oblasti (Daniš, Nechvátalová, 2015):

- **vztah k přírodě,**
- **vztah k místu,**
- **porozumění přírodě a dovednosti k jejímu zkoumání,**
- **schopnost řešit problémy a konflikty související s životním prostředím,**
- **připravenost jednat ve prospěch životního prostředí.**

Vztahem k přírodě je myšlen cit a ohleduplnost k přírodě, k životnímu prostředí, pozitivní vztah ke zvířatům a rostlinám. Pokud mají lidé k přírodě pozitivní vztah a určitou citovou vazbu, pak mají zájem získávat o ní více informací. Starají se o životní prostředí a snaží se o jeho ochranu. Rozvíjení vztahu k přírodě je nejzásadnější oblastí

environmentální výchovy. Bez vytvořeného pozitivního vztahu k přírodě, nelze u jedince rozvíjet zbylé oblasti. Je vhodné začít s rozvíjením již od raného věku. Čím více času děti tráví v přírodě, tím spíše se jako dospělí péčí o životní prostředí zabývají. Dále je prokázáno, že kontakt s přírodou působí příznivě na fyzické a psychické zdraví lidí. Velkou roli při vytváření vztahu k přírodě hraje vzor dospělého: rodičů a učitelů. (Daniš, Nechvátalová, 2015)

Vztah k místu je také dobré rozvíjet již od raného věku. V této oblasti mluvíme o pocitu sounáležitosti s místem, ve kterém žijeme. Rozvíjíme cit k místní krajině, zapouštíme “kořeny“. Čím hlubší kořeny budeme pociťovat, tím spíše o místo, ve kterém žijeme, budeme pečovat. Tento vztah se netýká pouze přírody, ale celkově prostředí (měst, vesnic, krajiny). Vztah k místu zahrnuje: znalost místní geografie a přírody, ztotožnění s místem, schopnost vnímat ho a ocenit jeho jedinečnost, znalost příběhů tradovaných v dané oblasti, pochopení jak společnost místo v minulosti utvářela a jak ho utváří v současnosti. To vše nás vede k zamyšlení se nad tím, jak i my sami můžeme vývoj místa do budoucna ovlivnit. V praxi to znamená, zkoumat místní přírodu, učit se jí rozumět, zabývat se místními problémy, které s životním prostředím souvisí, aktivně o místní přírodu pečovat a udržovat kulturní bohatství. (Daniš, Nechvátalová, 2015)

Porozumění přírodě znamená pochopení základních principů fungování přírody, základních ekologických dějů a zákonitostí (například: vztah mezi producenty, konzumenty a rozkladači, rovnováha a narušení ekosystému, konkurence mezi organismy, tvorba skleníkových plynů). Úmyslem je, aby si každý člověk všiml v přírodě projevů těchto zákonitostí a dokázal předvídat možné důsledky své činnosti na stav životního prostředí. Aby došlo k propojení přírodních zákonitostí s našimi vlastními životy. Dobré jsou především terénní formy výuky nebo badatelské vyučování, během kterých děti zákonitosti v přírodě samy objevují. Starší žáci již rozvinuli řadu svých dovedností, mohou tedy samostatně pracovat na různých výzkumných projektech při zkoumání problémů souvisejících s životním prostředím. (MŽP ČR, 2015)

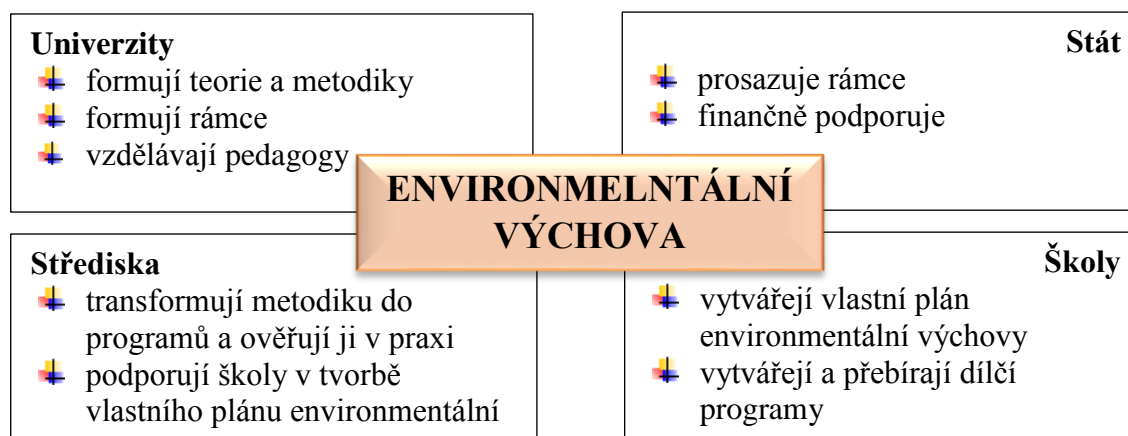
MŽP ČR doporučuje rozvíjení schopností řešit problémy a konflikty až u starších dětí. Starší děti již získaly určitý vztah k přírodě a porozuměly určitým přírodním zákonitostem. Obecný přehled o existujících problémech životního prostředí není v této fázi až tak důležitý, nyní je důležité propracovat daný problém co nejvíce do hloubky,

zkoumat a hledat návrhy reálných řešení. Úspěšné řešení třeba i malého problému motivuje pustit se do řešení problémů složitějších a závažnějších. Environmentální problém vzniká při ohrožení určité části životního prostředí. (MŽP, 2015)

Velmi důležité je rozvíjet mezi lidmi přesvědčení, že ovlivnit stav životního prostředí je v moci každého člověka. Děti potřebují vidět konkrétní dopad svého jednání a zažít alespoň částečný úspěch ze svého jednání.

1.1. SUBJEKTY, CÍLE A FORMY ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY

V environmentální výchově působí čtyři hlavní subjekty a každý zastává svou roli, vzájemně se propojují:

Obrázek č.1: Struktura subjektů podílejících se na environmentální výchově

Zdroj: Činčera a spol., 2016

Ministerstvo životního prostředí, jako ústřední orgán státní správy a orgán vrchního dozoru ve věcech životního prostředí, popisuje cíle environmentální výchovy v ČR takto: „Cílem environmentální výchovy v České republice je rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, tedy takové jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí.“ (Daniš, Nechvátalová, 2015).

Každý z nás má právo na příznivé životní prostředí. To lze zajistit třemi způsoby: restrikcemi, pobídkami, výchovou. Přičemž: „Vzdělávání je jediná cesta, která nesází na vnější motivaci, metodu cukru a biče, ale na motivaci vnitřní. Vzdělávání nám pomáhá

vytváret kulturu přátelskou k přírodě, společnost, která vidí hodnotu a užitek v čistém a zdravém životním prostředí naší země a naší planety i bez odměn a trestů. Vzděláváme lidi tak, aby se pro šetrné chování vůči životnímu prostředí mohli rozhodnout dobrovolně sami.“ (Daniš, Nechvátalová, 2015).

Ve své elektronické publikaci MŽP ČR uvádí sedm základních forem environmentální výchovy (Daniš, Nechvátalová, 2015):

- ✚ ekologické výukové programy,
- ✚ pobytové programy,
- ✚ dlouhodobé vzdělávací programy,
- ✚ vzdělávání učitelů,
- ✚ volnočasové programy,
- ✚ akce pro veřejnost,
- ✚ ekologické poradenství.

1.1.1. EKOLOGICKÉ VÝUKOVÉ PROGRAMY

Pro splnění cílů této závěrečné práce je nezbytné porozumět tomu, co jsou to ekologické výukové programy a k čemu slouží: *„Ekologické výukové programy (EVP) jsou výchovně vzdělávací lekce určené pro děti mateřských, základních a středních škol. Probíhají jako součást školní výuky, pod vedením odborných lektorů a obohacují vzdělávání o ekologický a environmentální rozměr. Společným cílem programů je důraz na ekologické myšlení a jednání a na spoluzodpovědnost člověka za stav životního prostředí.*“ (Daniš, Nechvátalová, 2015).

V průběhu EVP jsou využívány tvořivé, interaktivní a kooperativní metody učení. Metody jsou voleny tak, aby zohledňovaly věk a zkušenosti účastníků programu. Programy trvají různou dobu, od 60 min do 180 min, i déle, vždy záleží na věkové kategorii dětí. EVP se věnují poznávání přírody, ochraně životního prostředí, ekologii a mnoha dalším environmentálním tematům. Obvykle probíhají v přírodě, ve střediscích ekologické výchovy a v dalších organizacích. Často je možné, aby probíhaly přímo ve školách. Programy musí navazovat na rámcové vzdělávací programy. Při jejich tvorbě je důležité myslet na odbornou správnost, názornost, zapojení prvků hravosti a spolupráce.

1.2. ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A VOLNÝ ČAS

Environmentální výchova je zařazena do oblasti systematického vzdělávání, ale má své nepostradatelné místo i ve volnočasové výchově, zejména v oblasti přírodovědné zájmové činnosti. Přírodní a environmentální volnočasové programy probíhají mimo školu, ve volném čase dětí a jsou v nich zahrnuty: kroužky, kluby, oddíly, jednorázové akce, tábory, exkurze či výlety. Nabízí dětem netradiční aktivity v méně formálním prostředí, které často probíhají přímo v přírodě. Takové aktivity poskytují různá ekocentra, střediska ekologické výchovy či specializované domy dětí a mládeže. Děti poznávají okolní přírodu nad rámec školy, často je přitom využívána forma zážitkové pedagogiky a tou je hra. (Thorovská, 2014)

Paní doktorka Thorovská ve své publikaci o environmentální výchově uvádí: *„Hru jako metodu lze uplatnit u jakékoliv věkové skupiny. Ve hře vstupujeme do rolí, situací a vztahů. Pro hru není důležitý výsledek, ale samotný proces hry, neboť přináší možnost prožít nejrůznější emoce. Jedinec může uplatnit své individuální schopnosti buď ve svůj prospěch, nebo ve prospěch týmu.“* (Thorovská, p.13).

2. PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

Definice pedagogiky volného času uvedená v Pedagogickém slovníku vydaném spoluautory Průchou, Walterovou a Marešem zní: „*Pedagogika volného času je disciplína pedagogiky, zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých. V mnoha zemích jde zároveň o studijní obor.*“ (Průcha, 2013, p. 395).

2.1. FUNKCE VOLNOČASOVÉ PEDAGOGIKY

Pedagogika volného času má v dnešním světě významnou roli a plní mnoho funkcí. Funkce se v praxi vzájemně propojují a prolínají, dle Pávkové je lze rozdělit do čtyř základních kategorií:

- ✚ **Výchovně – vzdělávací funkce** – Volnočasová pedagogika nenásilnou formou uspokojuje potřeby účastníků, přitom rozvíjí jejich rozumové schopnosti, jejich volní vlastnosti a emoce. Účastníkům je dána možnost se seberealizovat, uspokojovat své zájmy a objevovat v sobě nové schopnosti a rozvíjet své dovednosti. Přestože vše probíhá nenásilnou formou, jedná se o záměrné a cílené působení na osobnost účastníka.
- ✚ **Zdravotní funkce** – Podporuje zdravý tělesný a duševní stav, zaměřuje se také na podporu zdravého sociálního vývoje (např.: zdravé stravování, vhodný režim dne, pohybová aktivita, pitný režim, bezpečnost práce, hygiena prostředí, psychohygiena a pohodové klima, dobré sociální vztahy, atd.).
- ✚ **Sociální funkce** – V průběhu volnočasové pedagogiky je zajišťována bezpečnost dětí mimo vyučování. Dochází k navazování přátelství mezi osobami, které mají stejné zájmy. Účastníci se setkávají s novými autoritami, vytváří si nové sociální role, vstupují do nových sociálních skupin. Nenásilným sociálním učením dochází ke zlepšování komunikačních dovedností.
- ✚ **Preventivní funkce** – Předchází negativním jevům, tlumí negativní lidské vlastnosti (lživost, násilnost, šikana, projevy netolerance, hráčství, atd). Účastník, který dokáže využívat svůj volný čas, má určité zájmy, kterým se věnuje, nepodlehne snadno špatnostem, které na něj působí. (Pávková, 2014)

2.2. CÍLE VOLNOČASOVÉ PEDAGOGIKY

Volnočasová pedagogika má mnoho cílů, s ohledem na funkce pedagogiky můžeme obecné cíle stanovit takto:

- ✚ **prevence sociálně patologických jevů** (kriminalita, záškoláctví, užívání drog a jiných návykových látek, šikana, rasismus, vandalismus, extremistické jednání, gambling),
- ✚ **výchovně vzdělávací cíle** (účastník se naučí různým formám rekreace a efektivnímu odpočinku, účastník bude vnitřně motivován k celoživotnímu vzdělávání, účastník uspokojí své potřeby, zdokonalí se jeho dovednosti a rozvinou se jeho schopnosti, vyvolání či rozvinutí zájmu o něco),
- ✚ **sociální cíle** (účastník posílí své citové vazby, uplatní svou osobnost ve skupině a naučí správné skupinové komunikaci, účastník se naučí odpovědnému chování, dokáže objektivně zhodnotit své jednání a přijímat za své chování důsledky, účastník posílí své sebevědomí a nepodlehne snadno cizím negativním vlivům, účastník se naučí porozumění, úctě a toleranci k druhým, vytvoří si společensky žádoucí hodnoty, účastník se naučí spolupodílení na tvorbě programu své sociální skupiny, účastník se naučí odpovědnosti za svou osobu a své zdraví),
- ✚ **zdravotní cíle** (účastník si vypěstuje, případně upevní své hygienické návyky, účastník povede zdravé stravovací návyky a bude dodržovat pitný režim, vyhne se látkám škodlivým pro jeho zdraví, účastník se bude věnovat pohybovým aktivitám ve svém volném čase). (Hájek a spol.,2010)

2.3. PŮSOBIŠTĚ VOLNÉHO ČASU

Děti svůj volný čas tráví na mnoha místech a mnoha rozmanitými činnostmi. Níže uvádím pouze základní rozdělení subjektů, které se podílejí na volnočasové výchově. Děti se většinou pohybují ve všech typech působišť. Působíště mohou mít pozitivní ale i negativní vliv na dítě, záleželo by na konkrétním dítěti a konkrétním prostředí. (Hájek a spol., 2010)

- ✚ **Školy** – Školy mohou ovlivnit trávení volného času dětí vypisováním zájmových útvarů a nabídkou příležitostných volnočasových aktivit (jarmarky, plesy,

vystoupení pro rodiče atd.), dále do této kategorie spadají základní umělecké školy a jazykové školy.

- ✚ **Školská zařízení** – Jsou zahrnuta do výchovně vzdělávacího systému a jejich činnost a poslání určují příslušné vyhlášky. Patří sem školní družiny, školní kluby, střediska volného času, domovy mládeže, internáty, školy v přírodě, diagnostické ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy.
- ✚ **Nestátní neziskové organizace** – Do této kategorie spadají občanská sdružení (např.: Junák, Pionýr), občanská sdružení zájmového charakteru, ať už sportovně, přírodovědně, nebo technicky zaměřené (Sokol, Duha, Brontosaurus, Asociace pro mládež, vědu a techniku, Asociace rybářů, Asociace včelařů) a sdružení veřejně prospěšná (Dobrovolní hasiči, Český červený kříž, Sdružení pro podporu zdravotně znevýhodněných jedinců).
- ✚ **Domov a rodina** – Velmi důležité je společné trávení volného času a podporování zájmů svých dětí. Ovlivňovat volný čas dětí mohou i prarodiče a příbuzní.
- ✚ **Veřejné prostory a prostranství** (parky, kavárny, veřejná hřiště, knihovny, přírodní prostředí, výstavní prostory, diskotéky) (Hájek a spol., 2010)

Pro účely této práce se budu blíže věnovat školským zařízením, konkrétně tématu středisek volného času.

2.4. STŘEDISKA VOLNÉHO ČASU

Střediska volného času, do kterých spadají *domy dětí a mládeže* a *stanice zájmových činností* jsou určena dětem, žákům, studentům, dospělým osobám a pedagogickým pracovníkům. V jejich nabídce lze nalézt různé zájmové útvary, vzdělávací programy, příležitostné akce, osvětovou činnost, táborové aktivity a pobytové akce, prostory pro spontánní aktivity a práci s talenty, poradenskou činnost. Jsou dle MŠMT zahrnuty do zájmového a neformálního vzdělávání: „*Zájmové vzdělávání je právně ukotveno v zákoně č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a je zde definováno v § 111 jako vzdělávání poskytující účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti.*“ (MŠMT, 2013)

Střediska volného času Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na svých oficiálních internetových stránkách popisuje: „*Střediska volného času jsou rovněž*

školskými zařízeními, jejich posláním je motivovat, podporovat a vést děti, žáky, studenty, mládež, ale i dospělé k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí, zejména smysluplnému využívání volného času, a to širokou nabídkou činností v bezpečném prostředí, s profesionálním týmem pedagogů. Činnost středisek volného času se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání. Střediska volného času poskytují metodickou, odbornou, popřípadě materiální pomoc účastníkům zájmového vzdělávání, případně školám a školským zařízením. Střediska zpravidla vykonávají činnost po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování.“ (MŠMT, 2013). Dále na též stránkách MŠMT uvádí: „Věnují se často i komunitnímu plánování, participaci, prevenci, vzdělávání pedagogů atd. Většina středisek volného času se stala přirozeným centrem společenského života v obci. Zapojují se do různých regionálních, krajských, republikových i evropských projektů, organizují výměnné a zahraniční pobyty, a rovněž stáže pracovníků.“ (MŠMT, 2013)

Školská zařízení, tedy i střediska volného času mají povinnost vytvářet si vlastní školní vzdělávací program. Dobře zpracovaný program je důležitou součástí řízení a plánování. Přispívá k cílenému – záměrnému ovlivňování volného času účastníků, vede k omezení nahodilosti a stereotypnosti činnosti, zajišťuje širší návaznost na školní vzdělávání. Pedagogičtí pracovníci ve střediscích volného času se nazývají Pedagogové volného času, často v těchto střediscích pracují také externí pracovníci. (Hájek a spol., 2010)

Šíře nabídky zájmových útvarů vzniká z poptávky a potřeb účastníků, také nutno přihlídnout k prostorovým, materiálním a personálním možnostem daného střediska. Prostory a vybavení daného střediska má vyhovovat účelům ke kterým slouží, např.: zájmovým, činnostem, rekreačním činnostem. Mělo by příznivě ovlivňovat psychiku všech, kteří se činnosti účastní. Vzdělávání v těchto střediscích je poskytováno za poplatek, jeho výši určuje příslušná vyhláška. (Pávková, 2014)

2.4.1. DDM Na Výstavišti, Mladá Boleslav

Praktická část této práce byla vytvářena za podpory EKOCENTRA ZAHRADA v Mladé Boleslavi. Jako zastřešující organizace tohoto ekocentra funguje volnočasové středisko Dům dětí a mládeže Na Výstavišti, Mladá Boleslav, Husova 201. Pro

kompletnost práce uvádím jen stručný nástin historie, struktury a činností, kterým se organizace DDM Na Výstavišti věnuje.

Roku 1953 z rozhodnutí Okresního národního výboru začíná v Mladé Boleslavi fungovat **Okresní dům pionýrů a mládeže**, sídlo má v budově "Falklovky". Falklovka byla původně navštěvovanou restaurací, nacházela se v ulici dnes nesoucí název třída T.G.Masaryka. Vedením Okresního domu pionýrů a mládeže je pověřena Krista Rejmanová. Začíná se rozvíjet stálá zájmová činnost: kroužek výtvarný, pěvecký, technický, kroužek dovedných rukou, fotografický a pěstitelský.

Dnes se činnost DDM Na Výstavišti (dále jen DDM) zaměřuje především na nabídku volnočasových aktivit pro děti a mládež. Každoročně je otevíráno více než 70 kroužků, pořádají se víkendové akce pro rodiny s dětmi, osvětové akce, sportovní i vědomostní soutěže. DDM na svých základnách v Bezdědicích, Lhotce a Bakově n. Jizerou pořádá během školního roku pobytové akce s nejrůznějším zaměřením (např.: adaptační kurzy, lesní školy v přírodě, podzimní prázdninové pobyty) a o letních prázdninách tábory. V Mladé Boleslavi DDM provozuje tři pracoviště: VILA, PAVILON, EKOCENTRUM. Dále také provozuje Klub dětí a mládeže v Mnichově Hradišti. Zřizovatelem Domu dětí a mládeže „Na Výstavišti“ je Středočeský kraj. Dnes organizace sídlí v ulici Husova 201, Mladá Boleslav. (DDM MB, 2018)

Činnost DDM v rámci zájmového vzdělání vede k naplnění cílů stanovených ve svém ŠVP 2017-2018, cituji:

- „umožnit účastníkům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní vzdělávání,
- podněcovat účastníky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů,
- vést účastníky k všestranné a otevřené komunikaci,
- rozvíjet u účastníků schopnost spolupracovat a respektovat práci druhých,
- připravovat účastníky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, schopné uplatňovat svá práva a plnit své povinnosti,
- vytvářet u účastníků potřebu projevovat pozitivní city v chování a prožívání životních situací, rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i přírodě,

- ✚ *učit účastníky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný,*
- ✚ *vést účastníky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám,*
- ✚ *pomáhat účastníkům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování a vlastní životní a profesní orientaci,*
- ✚ *podporovat aktivní přístup účastníků ke kultuře a kulturním hodnotám a k jejich rozvíjení,*
- ✚ *pomáhat účastníkům získávat a uplatňovat znalosti o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.“ (ŠVP 2017-2018), p.3).*

2.5. METODY A ZÁSADY VOLNOČASOVÉ PEDAGOGIKY

Vyučovacíh metod existuje celá řada, můžeme je klasifikovat z mnoha hledisek. Z aspektu didaktického, psychologického, logického, procesuálního, organizačního, interaktivního, z aspektu fáze vyučovacího procesu. (Nováková, 2014)

- ✚ **Metody výchovné** – působení osobního příkladu pedagoga, rozhovor, metody pozitivní motivace
- ✚ **Aktivizující metody** – situační metody, inscenační metody, didaktické hry, mentální mapy, skupinové metody, heuristické metody, práce s textem
- ✚ **Motivační metody** – motivační rozhovor, motivační vyprávění, motivační demonstrace
- ✚ **Metody názorné** – předvádění, exkurzní demonstrace, obrazová demonstrace, filmová demonstrace, pozorování v terénu, atd.
- ✚ **Metody slovní** – vyprávění, výklad, popis
- ✚ **Metody praktických činností** – jsou podstatou všech druhů aktivit ve volnočasové pedagogice (výtvarné činnosti, pracovní činnosti, badatelské činnosti, aj.)
- ✚ **Heuristické metody** – metody dialogu, problémové metody

V průběhu volnočasové pedagogiky je potřeba dodržovat několik zásad, aby výchovné a vzdělávací působení bylo úspěšné: **zásada pedagogického ovlivňování volnočasových aktivit** (např. motivací, prostředím, nabídkou), **zásada dobrovolnosti** (nelze účastníky k činnostem nutit, pak nenaplnujeme cíle), **zásada zajímavosti** (účastníkům jsou nabízeny zajímavé aktivity a oni pak projevují zájem), **zásada seberealizace** (účastník využívá své schopnosti a dovednosti, naplňuje své potřeby a cíle, posiluje své sebevědomí), **zásada aktivity** (aktivní účast a spolupodílení se na činnostech), **zásada sociálního kontaktu**, **zásada citlivosti a citovosti** (vytváření kladných emocí).

3. CÍL PRÁCE

Cílem této závěrečné práce je objasnit význam environmentální výchovy, vyvolat u dětí zájem o přírodu, případně prohloubit cit k přírodě. Hlavním cílem je vytvořit výukový program s environmentální tematikou, který bude realizován během schůzky zájmového útvaru Veverčata ve volnočasovém středisku Ekocentrum Zahrada v Mladé Boleslavi. Po následném zhodnocení bude možné výukový program zařadit do nabídky výukových programů pro školy.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. EKOCENTRUM ZAHRADA

Pracoviště EKOCENTRUM ZAHRADA v Mladé Boleslavi je zaměřeno na ekologickou a environmentální výchovu. Historie tohoto pracoviště se datuje od roku 2007. V prostorách areálu se konají pravidelné zájmové kroužky, programy pro školy a akce pro veřejnost. Návštěvníkům je umožněna i spontánní činnost v prostředí minizoo, živelného hřiště a dětského koutku. V průběhu roku se zde konají umělecké přírodovědné výstavy, odborné besedy, projekce filmů s environmentální tematikou festivalu Jeden svět, chovatelské soutěže a mnoho dalšího. Provoz celého areálu zajišťují pedagogové, chovatelé a zahradníci. (MB-eko, 2010)

Konkrétní cíle zájmových činností pro přírodovědnou oblast, čerpáno z ŠVP 2017-2018:

- ✚ *„poznávají základní životní potřeby jednotlivých druhů živočichů, jejich původního prostředí, anatomie a systémového zařazení,*
- ✚ *znají správné podmínky chovu a složení potravy při chovu zvířat v zajetí,*
- ✚ *získávají pracovní zkušenosti a návyky při péči o zvířata,*
- ✚ *seznamují se s riziky, která ohrožují volně žijící zvířata v naší přírodě,*
- ✚ *seznamují se s fungováním systému záchranných stanic,*
- ✚ *rozvíjejí si cit k živým tvorům a veškeré přírodě,*
- ✚ *pěstují si životní postoje a návyky šetrné k životnímu prostředí,*
- ✚ *získávají vlastní chovatelské zkušenosti chovem některého domácího zvířete,*
- ✚ *rozvíjí samostatnost, zodpovědnost a schopnost tolerance a spolupráce ve dvojici i ve skupině,*
- ✚ *orientují se v terénu podle mapy a kompasu.“ (ŠVP 2017-2018, p.4)*

Všichni pracovníci se usilovně snaží o naplňování výše stanovených cílů. Cílů dosahují díky pravidelné pedagogické činnosti v zájmových útvarech a také lektorováním a tvorbou ekologických výukových programů pro školy. Tyto programy mohou být taktéž využity během pravidelných schůzek v rámci ZÚ.

5. TVORBA VÝUKOVÉHO PROGRAMU

Každý výukový program musí mít určitý cíl, využívá vhodně zvolených metod, které k danému cíli směřují a zároveň respektují poznatky z vývojové psychologie dítěte. Pedagog, který výukový program tvoří, by měl využívat mnoha informačních zdrojů. Dále k činnosti pedagoga patří tvorba nových učebních pomůcek pro program, které nebudou narušovat ekologicky šetrné chování. Ekologický výukový program by měl být postaven především na prožitku a pobytu venku v přírodě. Ke každému VP se vytváří metodický materiál jako podpora jiným lektorům. V metodickém materiálu lze nalézt: anotaci programu (využívají ji doprovázející pedagogové), vzdělávací cíle, rozvíjené kompetence, jednotlivé aktivity, přístupy k dětem a kroky, pro lepší orientaci lektora v programu. Na závěr programu je vyhrazen čas pro zpětnou vazbu a zhodnocení. Výukový program by měl nabízet určitou míru uzpůsobení a lehké obměny pro jiného lektora nebo pro určitý druh účastníků. Lektor by se měl sami snažit o svůj neustálý rozvoj v oblasti environmentální výchovy a vzdělávání.

5.1. REALIZACE EKOLOGICKÉHO VÝUKOVÉHO PROGRAMU

Ekologické výukové programy jsou realizovány buď v prostorách volnočasového střediska EKOCENTRA ZAHRADA nebo v terénu. Programy v prostorách našeho střediska uskutečňujeme jak uvnitř budovy (v klubovnách a chovatelských místnostech), tak ve venkovním areálu minizoo (návštěvy voliér, výběhů pro zvířata, kotců, skleníků). Terénní programy uskutečňujeme v lesoparku Štěpánka v Mladé Boleslavi. Nabízíme také výjezdy a lektorování EVP na školách. Pokud si nás jiné vzdělávací zařízení vyžádá, jsme schopni uspořádat EVP v přírodním okolí jejich obce. Program je většinou rozdělen do dvou částí, oddělených krátkou přestávkou.

5.2. METODIKA EKOLOGICKÉHO VÝUKOVÉHO PROGRAMU

V praktické části jsem pracovala na tvorbě výukového programu **Život stromu**. Jedná se o relaxační, prožitkový program v přírodě. Dochází k předávání menšího množství odborných znalostí, spíše je zaměřen na pozorování, praktické činnosti a relaxační činnosti, využívá také herních metod. Program je určen žákům 1.stupně, maximální

množství účastníků ve skupině: **30**. Pokud se programu účastní více jak 15 dětí, je potřeba přizvat další pedagogický doprovod. Před programem účastníky a doprovázející pedagogy upozorňuji na to, že se jedná o terénní výukový program, aby nezapomněli na vhodné oblečení a obuv.

5.2.1. ANOTACE PROGRAMU

Jak strom roste, co potřebuje k životu a co ho ohrožuje? Každý žák vytvoří neobvyklý portrét vlastního stromu do lesní galerie. Prožitkový program probíhá za suchého a teplého počasí v lese či lesoparku v MB na Štěpánce. Po dohodě je možno program realizovat i mimo Mladou Boleslav.

5.2.2. CÍLE EKOLOGICKÉHO VÝUKOVÉHO PROGRAMU

- ✚ rozvíjení vnímavosti a citlivého vztahu k živé přírodě
- ✚ poznávání základních životních potřeb a anatomie stromu
- ✚ rozvíjení samostatnosti
- ✚ rozvíjení zodpovědnosti a schopnosti spolupráce ve dvojici i ve skupině
- ✚ podnítit účastníky k tvořivé práci
- ✚ odpočinek a relaxace ve volné přírodě, zbavení školního stresu
- ✚ příjemný prožitek v přírodním prostředí

5.2.3. METODY EKOLOGICKÉHO VÝUKOVÉHO PROGRAMU

V EVP Život stromu jsou použity následující výukové metody: vysvětlování, rozhovor, předvádění, pozorování, aktivizační metody (hry), imaginace, demonstrace, instruktáž, praktické metody.

5.2.4. POPIS JEDNOTLIVÝCH AKTIVIT A KROKŮ PROGRAMU

Název programu: Život stromu

Délka programu: 3 hodiny

Přestávka: 20 minut

Věková kategorie: 7-12 let

Rozvíjené kompetence: sociální (pracuje ve skupině a podílí se na celkové příjemné atmosféře, vnímá pocity druhých), komunikativní (formuluje a přesně vyjadřuje své myšlenky), kompetence pracovní

Prostředí: terénní program vhodný do lesoparku, do lesa a volné přírody (pozn.: je potřeba se jít do terénu podívat předem, v prostředí se musí nacházet pařezy s letokruhy, jeden pařez bude využíván pro aktivity v programu)

Počasí: program nelze provádět v dešti a zimě, provádíme za suchého a teplého počasí

Pomůcky: osleповáky (šátky nebo pásky přes oči), čtvrtky, kuličky, provázky, lepidlo, nůžky, podsedačky

Jednotlivé aktivity výukového programu

1. Uvítání a představení se, shrnutí organizačních informací – čas. náročnost 5 min

- ✚ Představení sebe a organizace, ve které působím
- ✚ Představení programu, jeho názvu a čeho se bude týkat
- ✚ Sdělení délky programu, kdy budou přestávky, kam si lze dojít na záchod
- ✚ Shrnutí pravidel bezpečnosti

2. Navození atmosféry vstupu do říše stromů – čas. náročnost 25 min

- ✚ Aktivitu je dobré provádět na větším plácku či prostranství
- ✚ *Děti, dnes se společně vydáme do říše stromů, nebude to ale jen tak. Abychom do říše stromů mohli proniknout, musíme nejprve nastartovat naše smysly – zrak, čich, sluch a hmat. Věděly jste, že lidé nejvíce podnětů ze světa kolem sebe vnímají svým zrakem? Oči tedy trénujeme nejvíce, měli bychom procvičit i ostatní smysly. Do říše stromů se proto vydáme jako nevidomí.*
- ✚ Postupné otázky pro děti: *Kdo ví, kdo jsou to nevidomí? Jak se správně vodí slepci?*
- ✚ Některé děti možná budou znát správnou odpověď, přesto si vysvětlíme. *Nevidomí lidé nevidí, jsou slepí. Musí se spoléhat na svůj sluch, hmat a čich. Často se spoléhají i na pomoc okolí. Děti si vytvoří dvojice. Já názorně předvedu, jak se vodí slepci, např. na jednom žákovi.*

- ✚ *Jeden z vás bude vodič a jeden slepý. Vodič nabídne paži a slepý se ho chytí svou dominantní rukou (tou kterou píšete). Vodič slepce nevláčí za sebou, jde těsně vedle něj, myslí a vidí za něj. Vodič vždy vybírá slepci tu lepší cestu a snaží se vyhýbat překážkám. Například pokud se v cestě objeví kořen, větev nebo velký kámen, vodič tyto překážky sám překonává, ale slepce vede tak, aby je obešel (pokud je to možné). Vodič nesmí slepce opustit a je za něj zodpovědný, hlasem ho upozorňuje na překážky.*
- ✚ Děti si vodění slepce vyzkouší ve dvojicích na plácku. Když uvidím, že zadání zvládají, vydám se lesní cestou k předem vybranému pařezu. Já jdu v čele celé skupinky, pokud mám k sobě ještě jednu dospělou osobu, pak druhá dospělá osoba jde na konci skupiny. Délku trasy volím okolo 350 m. V polovině cesty si děti role vymění. Délku trasy volím tak, aby si účastníci hlouběji prožili jednotlivé role: slepce a vodiče. Budou nuceni opravdu zapojit ostatní smysly, vodiči si zažijí míru zodpovědnosti za druhého a důležitost správné komunikace. Na konci trasy si vyberu oslepečáky a uděláme reflexi. *Která z rolí vám byla příjemnější, být slepý nebo vodič a proč? Jaké jste přitom měli pocity?* Vybidnu jednotlivě děti k zamyšlení. Po reflexi dětem oznámím, že se úspěšně dostaly do říše stromů a můžeme začít s pozorováním všemi smysly.

3. U pařezu v říši stromů – časová náročnost 20 minut

- ✚ Vyzvu děti, aby vytvořily kolečko kolem vybraného pařezu.
- ✚ *Co to asi bylo za strom?* Není potřeba přesně určit druh stromu, spíše přimět děti rozhlédnout se kolem sebe, podívat se v jakém se ocitly prostředí a jaké stromy rostou kolem. Semínka okolních stromů mohla spadnout nedaleko, např. plody buků a dubů padají blízko svého mateřského stromu. Podíváme se na kůru pařezu a kůru okolních stromů, zda najdeme nějakou podobu. Společně odhadneme druh původního stromu (zapamatujeme si pro pozdější aktivitu).
- ✚ *Představte si, že jste vy ten strom. Co všechno jste potřebovali k životu?* Děti by se měly dohodnout na správných odpovědích: vodu, vzduch, slunce, živiny.
- ✚ *Čím jste tyto věci přijímali? Kudy proudila ta voda z kořenů do listů? Kudy šla sladká šťáva z listů do kořenů?* Ukážeme si, že strom přijímá vodu a živiny kořeny, ty pak proudí kmenem (dřevinnou částí) nahoru do větví a do listů.

Přijímají živiny i pomocí listů a ty pak vedou kmenem (lýkovou částí) dolů ke kořenům.

- ✚ *Dokázali bychom zjistit, jak byl ten strom starý? Děti většinou znají pojem „letokruhy“. Letokruhy jsou kružnice, které můžeme vidět na průřezu kmene. Letokruh je přírůstek dřeva za jeden rok. Letokruhy se skládají ze dvou částí: jarní dřevo (světlejší část) a letní dřevo (tmavší část).*
- ✚ *Kde kmen stromu přirůstal? Na obvodě nebo do středu? Kmen přirůstá na obvodě. Odpočítáme pozpátku stáří původního stromu. Ukážeme si, jakou měl tloušťku, když se narodily děti. Jakou měl tloušťku, když se narodily rodiče dětí a prarodiče. Zjistíme, že strom byl např. 75 let starý, tento údaj si zapamatujeme pro pozdější aktivitu.*

4. Aktivita kamarád strom – časová náročnost 30 minut

- ✚ *Kamarádili jste se někdy se stromem? Možná už někde jednoho kamaráda stroma máte. I tady si každý z vás jednoho najde. Podívejte se kolem sebe a najděte si strom, který vám bude sympatický, bude se vám líbit a bude pro vás jiný než ostatní stromy. Dobře si ho prohlédněte, dobře si ho ohmatejte a očichejte, měli byste se s ním seznámit tak dobře, že i kdybyste přišli o svůj zrak, tak ho poznáte. Až takový strom naleznete, označte si ho, že je to váš kamarád: batůžkem, mikinou, láhví s vodou, apod. Pak se vraťte sem ke mně.*
- ✚ *Děti se rozejdou do prostoru, hledají a ohmatávají stromy. Hledají na svém stromu něco jedinečného. Označí si strom batůžkem nebo jiným předmětem a ještě blíže strom prozkoumávají. Po návratu sdělím další instrukce.*
- ✚ *Ted' si vytvořte dvojice, mohou zůstat i ty ve kterých jste putovali do říše stromů a vzájemně si své stromy ukažte. Váš lidský kamarád (spolužák) musí najít strom i bez vás.*
- ✚ *Děti se vrací ke svým označeným stromům a vzájemně si je ukazují.*
- ✚ *Do dvojice vám dám jeden oslepečák a zahrajeme si takovou hru. Jeden z vás bude slepý a jeden bude hádankář. Hádankář zavede slepého ke třem různým stromům. Mezi těmi třemi stromy musí být „kamarád strom“ oslepeného. Oslepený zkusí uhodnout, který ze tří stromů je ten jeho. Pak si role vyměníte. Oslepený bude hádankář a hádankář bude oslepený. Zase oslepeného odvedeme ke třem stromům, ale musí mezi nimi být i ten jeho, aby ho mohl uhodnout.*

- ✚ Je lepší tuto aktivitu názorně předvést na sobě a jednom dítěti. Děti si následně zahrají hru a poté já provedu reflexi. Zeptám se dětí, zda byl pro ně úkol lehký těžký, podle čeho svůj strom našly, případně proč si myslí, že ho nedokázaly určit. Zda měly nějaké poznávací znaménko.

Přestávka 20 minut

5. Aktivita imaginace – časová náročnost 15 minut

- ✚ Děti dostanou pokyn k pohodlnému usazení na zem, dám jim k dispozici podsedačky, já vyprávím příběh. V příběhu využiji předešlé informace, které jsme si sdělili u pařezu: odhadovaný druh stromu, odhadované stáří stromu (borovice, 75 let stará). Vymyslím si různé zážitky v životě stromu. Začínám tímto příběhem:
 - ✚ *Pojďme společně navštívit to nejdokonalejší kino na světě. Naši fantazii. Udělejte si pohodlí, příjemně se posaďte, můžete si i lehnout. Zavřete oči a naslouchejte zvukům lesa kolem sebe. Představte si: opona se otevírá a projekce začíná. Jste semínko v šišce, nacházíte se na té nejvyšší větvi rostlého stromu. Máte nádherný výhled do krajiny kolem sebe, vidíte koruny ostatních stromů a ptáky, jak poletují. Nejste sami, kolem vás jsou sourozenci semínka. Vítr lehounce vane a najednou se ozve zvláštní tichounek LUP. Něco se muselo stát, protože vy vypadáváte ze svého útulného domečku v šišce a letíte vzduchem. Vítr vás začíná unášet, máváte bratříčkům a sestřičkám a vydáváte se na vlastní cestu životem. Je to nádherný let. Po chvíli dopadnete na vlhkou zem. Než se stihnete pořádně rozkoukat, zapadnete do hlíny. Jste sami, ve tmě, je tu vlhko a trochu zima a hlavně je to nuda. Uplyne několik měsíců, vy si říkáte, jestli to takové bude už napořád. S příchodem jara cítíte, jak do vás vchází nový život. Není tak chladno, zesponu vám vyraší malý kořínek a shora z tělíčka se vám začnou klubat malé jehličky. Hledají si cestu nahoru za sluncem, prodírají se kousek po kousíčku hlínou. Sláva, tak už máte zase trochu rozhled, i když jen pár centimetrů nad zemí. Vypadáte teď jako malá palmička. Za nějaký čas je z vás roztomilé stromové mládě – semenáček. Mine několik let a stáváte se mladým stromečkem s kmenem, několika větvemi a pěkným jehličím. Uplynou další roky, slavíte 15 let a jste téměř dospělý strom, na vaší větvi si postavili hnízdo ptáci a vyvedli mladé. Za dalších 10 let začnete poprvé kvést a plodit své první šištičky, své první dětičky. Je vám 25 let, vaše semínka létají do světa. To přiláká k vašemu stromu i párek veverek. Přichází tuhá zima a jedna silná*

vichřice vám zlomila větev. Nakonec jste vichřici přečkali, ale do rány se pustila cizopasná houba. Na jaře pouštíte další semínka do světa. Postupně stárnete, roky mijí a po těle se vám vytváří různé dutinky. V jedné z vašich dutin se uhnízdí sova. Cítíte velkou radost. Je kolem vás teď spousta kamarádů: veverky, sovy, ptáčky ve hnízdě, občas přiletí na návštěvu i strakapoud. Máte ale nepříjemný pocit z té houby, co vám vyžírá starou ránu. Je vám teď 45 let. Pod kůrou putují různí živáčkové, broučci a kousek od vás si postavili velký dům mravenci. Je vám 60 let a houba se dostala dovnitř do vašeho kmene, vyžrala tam pěknou díru. Cítíte, jak vám to bere sílu, jste pořád velkým stromem, ale síly ubývají. Jednoho dne, zrovna slavíte narozeniny – 75 let, jde kolem truhlář se synem. Syn povídá: „Podívej táto, to je ale pěkná borovice, jaký má krásný kmen.“ Táta povídá: „Hmmm to máš pravdu, ale bude nemocná, koukni támhle na tu houbu, co se tam rozrůstá. Ta borovice bude potřeba porazit.“ Společnými silami se pustí do práce a borovici pokácí a rozřezou na jednotlivé fošny. „Pojďme z ní udělat stůl, to dřevo je tak krásně zbarvené a tak krásně voní.“, povídá syn. Táta souhlasil a dneska spolu každý den usedají k jídlu u stolu z nádherného borovicového dřeva. ☺ Děkuji vám za pozornost, naše představení je u konce.

6. Tvořící aktivita – časová náročnost 25 minut

- ✚ Děti dostanou čtvrtku velikosti A3, jejich úkolem je zobrazit svůj strom jen s pomocí přírodního materiálu a přírodních barviv. Vysvětlím dětem, že přírodniny pouští barvy a fungují jako pastelky (tráva, pampelišky, listy stromů, kůra, hlína, mech – tím vším můžeme malovat). Dětem dám k dispozici i trochu lepidla, vhodný je např. Herkules, k případnému dolepení drobného přírodního materiálu. V období sucha, kdy materiály příliš barvy nepouští, je za potřebí lepidla více.
- ✚ V průběhu jejich tvorby vyvážu mezi stromy provázky a připravím si kolíčky. Postupně, jak děti dokončují výkresy, nachystám galerii. Nijak jejich obrazy nekomentuji, nehodnotím. Každé dítě si ještě připraví komentář ke svému obrazu.
- ✚ *Jaké jméno bys pro svůj strom vybral(a)? Kolik je mu let? Co bylo jeho největším zážitkem? Co bys mu popřál(a) do života? Jaké materiály jsi k malbě použil(a)?*

7. Vernisáž s koncertem – časová náročnost 30 minut

- ✚ *Vítejte v lesní galerii, než se pustíme do obdivování výtvarných děl, uspořádáme krátký lesní koncert. Prosím, chopte se hudebních nástrojů. Každý si najděte*

přírodní materiál, který bude vydávat nějaký zvuk. Děti se chopí klacíků, šišek, kamínků apod.

✚ *Každý orchestr potřebuje dirigenta, to budu já. V ruce mám dirigentskou hůlku. Pokud držím hůlkou vysoko, znamená to, že máte hrát hlasitě. Pokud držím hůlku nízko, budeme hrát tiše. Pokud s ní budu mávat rychle, i vy budete vydávat hodně zvuků (hrát rychle). Pokud s ní budu mávat pomaleji, hrajete na své nástroje pomaleji i vy. Jdeme na to.*

✚ Několik minut hrajeme společnou skladbu a poté nástroje odložíme a procházíme mezi jednotlivými obrazy. Každé dítě krátce povykládá o svém obrazu a o svém stromu. Pokud mám k dispozici ještě jednoho pedagoga nebo dospělý doprovod, rozdělíme se na dvě poloviny, ať se tato aktivita urychlí.

8. Závěr a zhodnocení programu – časová náročnost 10 minut

- ✚ Poděkování za účast, pochvala nebo případná připomínka z mé strany
- ✚ Zhodnocení ze strany dětí pomocí náznaku rukou
- ✚ Prostor k vlastnímu slovnímu ohodnocení: Jak se jim aktivity líbily? Které se jim líbily nejvíce? Zda by uvítaly nějaké další činnosti?

5.3. VÝSTUPY Z PROGRAMU

Výukový program proběhl ve třech realizacích na jaře 2018 a na podzim 2018.

První realizace v rámci volnočasového zájmového útvaru Veverčata.

Zájmový útvar Veverčata je určen pro děti ve věku od 7 do 12 let se zájmem o přírodu. Děti se schází pravidelně každou středu v EKOCENTRU ZAHRADA od 14:30hod do 16:30hod. Před středeční schůzkou byly rodiče účastníků informováni o mimořádně delším konání schůzky, do 17:30hod. Měla jsem tak dostatek času pro realizaci programu, kterého se účastnilo dvanáct dětí. Program proběhl v příjemném prostředí lesoparku Štěpánka v Mladé Boleslavi a velmi se vydařil. S dětmi se dobře pracovalo, již jsme na vzájemnou spolupráci zvyklí. Spoustu znalostí o přírodě již ovládaly. Pozorně naslouchaly pokynům a naplňovaly jednotlivé cíle programu. Velkým pozitivem bylo, že jsem pracovala se skupinou dětí, která má o dané téma zájem a je jim blízké. Aktivity se stíhaly a plynule navazovaly. Výhodou také bylo, že jsem pracovala s menší skupinkou dětí, takže nedocházelo k žádným časovým prodlevám. Při

závěrečném hodnocení zvedly všechny děti obě ruce nahoru (dvě ruce nahoře = program se mi velmi líbil, jedna ruka nahoře = program se mi celkem líbil, ruce zkřížené na prsou = program se mi ani líbil ani nelíbil, ruka dolů = program se mi nelíbil). Slovně zhodnotily program kladně. Nejvíce se jim líbila aktivita poznávání svého kamaráda stroma, vodění parkem poslepu a tvorba z přírodnin. Na programu jsem neshledala žádné nedostatky, rozhodla jsem se pro další realizaci.

Druhá realizace v rámci pobytové akce Lesní škola malých táborníků

Druhá realizace proběhla v přírodním okolí obce Bezdědice, v rámci odpoledního programu Lesní školy v přírodě. EVP se účastnilo 24 žáků ze 4. třídy boleslavské ZŠ. Jako doprovodný pedagog se programu účastnila třídní paní učitelka. Aktivity probíhaly v jiném tempu než u předchozí skupiny. Menší nepokoj nastal při **“Imaginaci“**, někteří žáci si neustále hráli s podsedáky, nedokázali se uvelebit a zklidnit se pro následnou relaxaci, rušili tím ostatní děti. Je potřeba do budoucna počítat s **“eliminací škodičů“** (odvést takové žáky stranou, dát jim jinou činnost nebo je předat třídní paní učitelce). Při aktivitě **“Vstupu do říše stromů“** některé děti, přestože jim byly dány pokyny k opatrnosti a ohleduplnosti vůči slepému, svého spolužáka vláčely a záměrně ho vodily, tak aby do něčeho narazil. U větší skupiny dětí je důležité, aby byly na programu přítomni dva pedagogové, každý si ohlídá jednu polovinu účastníků. Obzvláště u této aktivity, při které chodí děti v terénu poslepu, budou oba pedagogové důsledně dohlížet na dodržování pravidel bezpečnosti. Během pobytu v Bezdědicích vládlo velké sucho, přírodniny opravdu velmi málo barvily. Osvědčilo se brát na tvořící aktivitu kalíšky a lepidlo rozlévat do dvojic, aby se děti netlačily u jednoho. Na závěr děti aktivitu zhodnotily kladně (většina zvedla obě ruce vzhůru, několik dětí jednu ruku vzhůru.), paní učitelka byla s programem taktéž spokojená.

Třetí realizace v rámci ekologické výuky v lesoparku Štěpánka

Třetí realizace proběhla již formou ekologického výukového programu pro 3. třídu boleslavské ZŠ. S třídním panem učitelem jsme na programu neshledali žádné nedostatky, dětem se velmi zalíbil. Při závěrečném hodnocení děkovaly a shledaly společné dopoledne jako zábavné a super, rády by se podobného programu účastnily znovu. Dnes je program zařazen do nabídky EVP pro základní školy a probíhá bez organizačních obtíží.

ZÁVĚR

Zda má environmentální výchova dlouhodobý vliv a zanechává na účastnících trvalý dopad, to bohužel po ukončení ekologického výukového programu zjistit nelze. Dlouhodobé výsledky se mohou projevit až po několika letech, desetiletích. Pozorujeme je na změnách chování společnosti vůči životnímu prostředí (např.: větší procento lidí třídí odpad, menší procento využívá jednorázových plastových pytlíků, větší procento nakupuje produkty BEZOBALU, větší procento se účastní osvětových besed a podílí se na záchraně přírody dobrovolnictvím atd.). Velký pokrok také je, pokud dojde k uzákonění nových pravidel ve prospěch životního prostředí. Okamžité výsledky po ukončení ekologického programu bývají většinou velmi pozitivní. Účastníci jsou plní dojmů, emocí a ve svém nadšení by si přáli chod věci i své jednání změnit.

V této závěrečné práci vidím přínos a možnost jejího dalšího využití. Může být využita jako podpůrný materiál pro ekopedagogy, učitele přírodovědy a prvouky na ZŠ nebo jako součást programu na školách v přírodě. Také může sloužit jako vzor pro tvorbu jiných EVP.

Environmentální výchova má smysl. I kdybychom přiměli jen několik jedinců přehodnotit své životní postoje a hodnoty, považují to za úspěch. Krůček po krůčku budujeme v dětech základy zdravého, rozumného chování k přírodě a chceme, aby se vyvarovaly chyb, kterých se dopustily předchozí generace. Být pedagogem je poslání, pedagog ovlivňuje mnoho lidských životů. Jako pedagogové bychom se měli neustále zamýšlet nad tím, jakým vzorem pro své okolí jsme, a předávat ze sebe jen to nejlepší.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

[1] HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6.

[2] PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.

[3] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

[4] ČINČERA, Jan, Kateřina JANČAŘÍKOVÁ, Tomáš MATĚJČEK, Petra ŠIMONOVÁ, Jan BARTOŠ, Miroslav LUPAČ a Lenka BROUKALOVÁ. *Environmentální výchova z pohledu učitelů* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2016 [cit. 2018-11-10]. ISBN 978-80-210-8439-1.

[5] DANIŠ, Petr a Judita NECHVÁTALOVÁ. *Environmentální výchova: Základní průvodce po cílech a příkladech vzdělávání pro pedagogy, vychovatele a veřejnou správu*. [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2015 [cit. 2018-11-18]. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/019AF19FF580D652C1257F7600436151/\\$file/OFDN_Environmentalni%20vychova-prirucka_11122015.pdf](https://www.mzp.cz/web/edice.nsf/019AF19FF580D652C1257F7600436151/$file/OFDN_Environmentalni%20vychova-prirucka_11122015.pdf)

[6] *Dům dětí a mládeže Na Výstavišti* [online]. 2018 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <https://ddm-mb.cz/>

[7] HOLÍKOVÁ, Alena. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM: Dům dětí a mládeže „Na Výstavišti“, Mladá Boleslav, Husova 201* [online]. Mladá Boleslav, 2017 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://ddm-mb.cz/wp-content/uploads/2017/10/SVP-2017-2018.pdf>

[8] NOVÁKOVÁ, Jiřina. *Aktivizující metody výuky* [online]. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2018-11-23]. ISBN 978-80-7290-649-9. Dostupné z: https://uprps.pdf.cuni.cz/UPRPS-440-version1-08_novakova.pdf

[9] O environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě | CENIA, česká informační agentura životního prostředí. *CENIA, česká informační agentura životního prostředí* [online]. 2012 [cit. 2018-11-17]. Dostupné z: <http://www1.cenia.cz/www/evvo/o-evvo>

[10] O nás | Ekocentrum Zahrada. *MB-eko* [online]. Mladá Boleslav, 2018 [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <http://www.mb-eko.cz/zahrada/stranka/o-nas>

[11] THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova* [online]. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2018-11-23]. ISBN 978-80-7290-674-1. Dostupné z: http://www.vzdelavani-dvpp.eu/download/opory/final/33_thorovska.pdf

[12] Zájmové vzdělávání, MŠMT ČR. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [online]. Praha, 2013 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Struktura subjektů podílejících se na environmentální výchově